

ЧИННИКИ РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

Географія 9 клас

Сукупність причин, що зумовлюють вибір місця розташування окремих підприємств, їх груп і видів діяльності називаються **чинниками розміщення виробництва**

Мал. 9. Чинники розміщення виробництва

Мал. 15. Чинники розміщення виробництва

ЧИННИКИ РОЗМІЩЕННЯ

Сировинний

Біля місць видобування сировини
Цукрова, цементна, металургійна промисловість

Паливно-енергетичний

Біля електростанцій або родовищ паливних ресурсів
Металургія алюмінію, титану, магнію; виробництво віскозного шовку, синтетичного каучуку, хлору

Водний

Поблизу значних джерел водопостачання (річок, озер)
Целюлозно-паперова промисловість, окремі галузі хімічної промисловості, рослинництво

Транспортний

На шляхах сполучення
Нафтопереробна, лісова промисловість

Науково-технологічного прогресу

У великих містах, центрах розвитку науки
Точне машинобудування, авіаракетобудування, хімія полімерів

Трудових ресурсів

У місцях скупчення трудових ресурсів
Автомобілебудування

Екологічний

З урахуванням найменшої шкоди для довкілля і людей
Теплова енергетика, хімічна, цементна промисловість

Чинник споживача

Біля місць використання готової продукції
Хлібопекарна, кондитерська, виробництво сірчаної кислоти, залізобетону, цегли

Військово-стратегічний

У «закритих містах», віддалено від державних кордонів
Оборонна промисловість

ПРИРОДНІ ЧИННИКИ

Передбачають урахування під час розміщення господарських об'єктів рельєфу, геологічної будови, клімату, земельних, ґрунтових, мінеральних, водних, біологічних, рекреаційних та інших природних умов і ресурсів території, їх економічну оцінку.

СИРОВИННИЙ ЧИННИК

Пов'язаний із матеріаломісткістю виробництва, тобто витратами сировини і основних матеріалів на одиницю готової продукції. Найбільш матеріаломісткими є чорна і кольорова металургія, виробництва целюлозно-паперове, фанерне, цементне, цукрове, калійних добрив. Тому їх розміщують здебільшого біля джерел сировини. Водночас є необхідність розміщувати такі підприємства і в районах споживання готової продукції, тоді потрібно враховувати оптимальні затрати на перевезення сировини і матеріалів

СИРОВИННИЙ ЧИННИК

Приклад

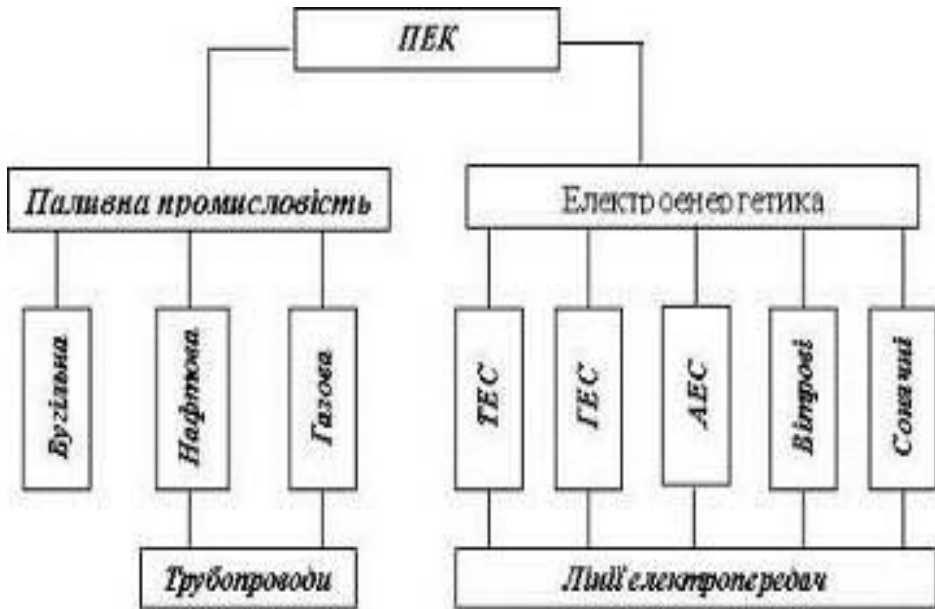
- для виробництва 1 т цукру потрібно 7,3 т цукрових буряків;
- на 1 т чавуну – 2 т залізної руди, 1,3 т коксівного вугілля, а також іншої сировини.

Тому ці підприємства наближені до місць видобутку ресурсів, щоб не робити завеликих відрахувань на транспортування сировини до місця її переробки. Деякі види виробництва через специфіку технології можуть розташовуватися лише там, де видобувається сировина.

(гірничодобувна, лісопилна, рибна промисловість тощо)

ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ЧИННИК

Пов'язаний із матеріаломісткістю (паливно- й енергомісткістю) виробництва, а тому зазнає змін з нестачею енергоресурсів і проведенням енергозберезувальної політики . Частка паливно-енергетичного складника є доволі значною в багатьох виробництвах металургійної, хімічної й нафтохімічної промисловості, тому їх розміщення і розвиток буде найбільш ефективним у місцях з дешевими енергоресурсами

Вугільна

Газова

**Паливна
промисловість**

Нафтова

An aerial view of a large industrial facility, likely a thermal power plant, situated on the bank of a wide river. Several tall, striped chimneys are visible, with thick plumes of white steam or smoke rising into the sky. The plant itself is a complex of various structures, including buildings and piping, with a railway line running alongside it.

ТЕС

An aerial view of a nuclear power plant. The most prominent feature is a cluster of five large, white, cooling towers that resemble mushroom caps, each with a plume of white steam rising from it. The plant's main buildings and other infrastructure are spread out across a green, hilly landscape under a clear blue sky.

АЕС

A landscape view of several wind turbines. The turbines are white with three blades each, standing on a series of rolling, grassy hills. The sky is a clear, bright blue, suggesting a sunny day. The perspective is from a slightly elevated position, looking across the valley.

Вітрові електростанції

A close-up view of a solar panel array. The panels are dark blue or black with a grid of silver lines, mounted on a metal frame. The sun is visible in the background, creating a bright, hazy glow and casting a soft light on the panels. The sky is a mix of orange and yellow, indicating either sunrise or sunset.

Сонячні електростанції

A large, curved concrete dam structure spanning a wide river. Water is seen cascading over the spillways of the dam, creating white foam. The dam is built into a rocky, hilly landscape. The sky is overcast with grey clouds.

ГЕС

ВОДНИЙ ЧИННИК

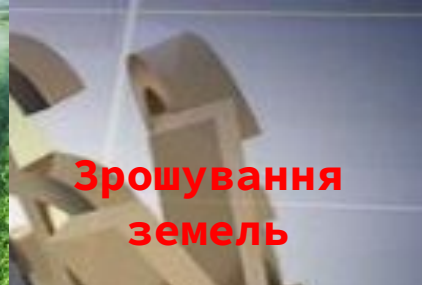

Відіграє істотну роль у розміщенні підприємств хімічної, целюлозно-паперової промисловості, електроенергетики, які є дуже водовмісткими. Але найбільшим споживачем прісної води є зрошувальне землеробство

**Целюлозно-паперова
промисловість**

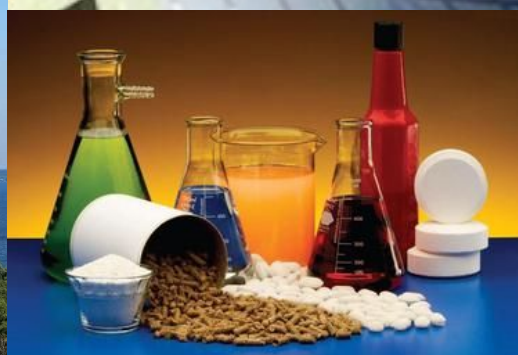
**Зрошування
земель**

ГЕС

АЕС

Хімічна промисловість

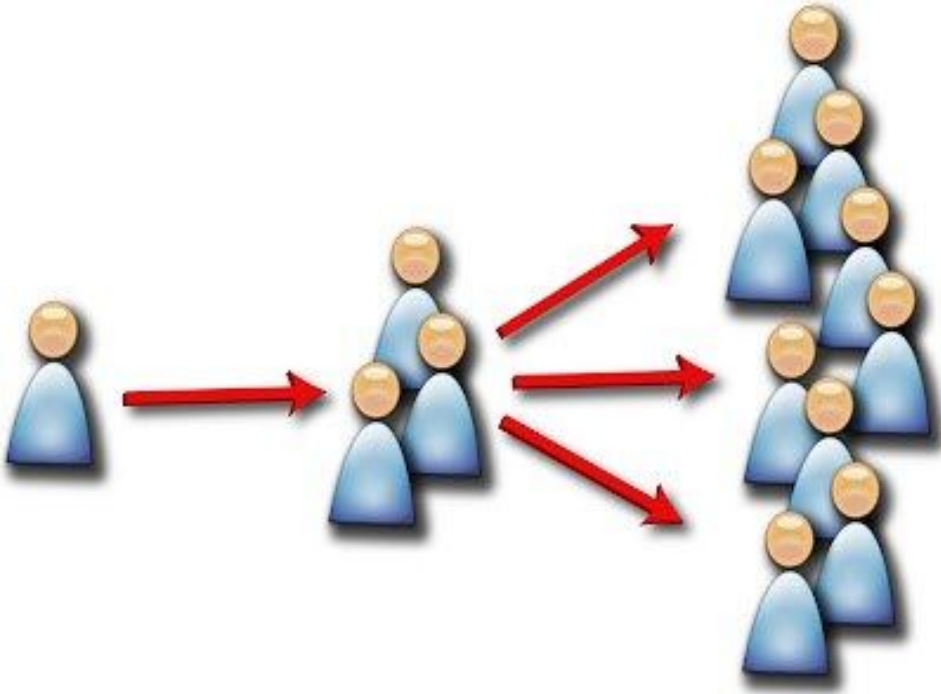
ЕКОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК

Екологічні чинники: природоохоронні, забезпечення сприятливих екологічних умов для життя населення та комплексного використання ресурсів. Їх значення посилюється у зв'язку зі значними економічними втратами від забруднення навколишнього середовища, зростаючими негативними наслідками для здоров'я населення, величезними масштабами використання природних ресурсів

ПРАЦЕРЕСУРСНИЙ ЧИННИК

Передбачає врахування затрат праці на виготовлення продукції.

В різних випадках має значення:

- кількість робочої сили (трудомісткі види с/г діяльності, розміщення виробництва побутової електроніки, деталей, вузлів;
- кількість і статевий склад (текстильні і швейна промисловість;
- якість трудових ресурсів, їхній освітній і професійний рівень (точне машинобудування, електроніка, сучасні високотехнологічні виробництва)

Тому одні підприємства розміщують на територіях з великою кількістю населення, а інші тяжіють до великих міст

ДЕШЕВА РОБОЧА СИЛА -
ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА
ЗМЕНШЕННЯ СОБІВАРТОСТІ
ВИРОБНИЦТВА

СПОЖИВЧИЙ ЧИННИК

Споживачем є як населення, яке споживає товари широкого вжитку і невиробничі послуги, так і різні виробництва, що використовують сировину, паливо, енергію, напівфабрикати, матеріали.

Для більшості видів діяльності третинного сектору економіки орієнтація на населення-споживача є найважливішим чинником їх розміщення

УРА!
ГАРЯЧА
ВОДА

Чинник споживача спрацьовує у кількох випадках:

1. коли готовий продукт не можна перевозити на великі відстані через характерні для нього споживчі властивості. (Хліб, кондитерські вироби, молочні продукти мають обмежений термін зберігання. Сірчана кислота через свою високу хімічну активність є небезпечною. Гаряча вода для опалення приміщень — охолоджується під час транспортування)

2. Коли продукт порівняно дешевий, і перевезення на далекі відстані може істотно збільшити його вартість (залізобетон, цегла та інші будівельні матеріали)

---

3. Коли масове споживання готової продукції зосереджене у певних місцях, а сировину для її виробництва не складно перевозити. (сталь з металобрухту, виробництво мінеральних добрив та сільгоспмашин у районах інтенсивного сільського господарства, виробництво обладнання для важкої промисловості у місцях його розвитку.

Перевезення такої продукції коштує дорожче за сировину для їхнього виробництва

ТРАНСПОРТНИЙ ЧИННИК

Впливає на розвиток усіх виробництв, у технологічному процесі яких використовують сировину, паливо, напівфабрикати, матеріали. Особливо зростає його роль для тих, що використовують відносно дешеву сировину або мають “розкидані” на великих відстанях (зокрема в інших країнах) окремі ланки виробництва (нафтопереробна, нафтохімічна, алюмінієва промисловість, виробництво азотних і фосфатних добрив)

Складова транспортних витрат у структурі собівартості товарів нерідко є дуже високою. Залежно від розмірів транспортних витрат розміщення виробництва тяжіє або до сировини, або до споживача. Водночас через відсутність певних видів власної сировини деякі матеріаломісткі галузі розвиваються з наближенням до транспортних шляхів сполучення. В Україні такими є галузі нафтопереробної та лісової промисловості. Перші з них розміщені на гілках нафтопроводів, другі – переважно уздовж річкових шляхів сполучення

Енергомiсткi пiдприємства ранiше будували поряд з потужними електростанцiями, тому що не було технологiї передачі електроенергiї на велику вiдстань. Тепер таке обмеження зникло, бо електроенергiю можна передавати на сотнi й тисячi кiлометрiв до її споживачiв

Трубопровідний транспорт здешевив перевезення нафти й газу, що уможливило їхнє масове споживання у місцях виробництва хімічної і нафтохімічної продукції.

Виникли наукомісткі виробництва, такі як точне машинобудування, авіаракетобудування, хімія полімерів, які розвиваються у великих містах – центрах науки.

ВІЙСЬКОВО-СТРАТЕГІЧНИЙ ЧИННИК

Багато держав розміщують підприємства стратегічних виробництв (насамперед військово-промислових) у внутрішніх районах, тому що прикордонні можуть стати територіями потенційної агресії сусідніх країн.

Розвиток військово-повітряних і військово-морських сил далекої дії, ракетної техніки, здатної долати великі відстані дещо зменшили дію цього чинника, а низка підписаних угод, здавалося б, усунули вірогідність нападу країн одна на одну. Проте, у світі є ще держави, що порушують норми мирного співжиття (дії Росії щодо Грузії, України).

ПРОАНАЛІЗУЙТЕ МАЛЮНОК "ОСНОВНІ ЧИННИКИ РОЗМІЩЕННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ"

Чинники розміщення	Види господарської діяльності																
	Сільське господарство	Лісове господарство	Рибне господарство	Будівництво	Видобувна промисловість	Електроенергетична	Чорна металургія	Кольорова металургія	Виробництво хімічної продукції	Важке машинобудування	Точне машинобудування	Електронна промисловість	Виробництво будматеріалів	Деревообробна промисловість	Легка промисловість	Харчова промисловість	Сфера послуг
Природних умов і ресурсів	+	+	+	+	+												
Сировинний						+	+	+	+	+			+	+	+	+	
Водний							+	+									
Енергетичний						+			+								
Екологічний							+	+	+								
Працересурсний	+										+	+			+		
Споживчий	+			+		+			+	+			+	+	+	+	+
Транспортний							+	+	+								
Науково-технічний											+	+					

ЧИННИК ТЕРИТОРІЇ

Зазвичай, що більші розміри території країни, то багатші природні ресурси, то більше є варіантів для розміщення виробництва. Тому в багатьох великих країнах, у яких старі гірничовидобувні, лісозаготівельні, гідроенергетичні, сільськогосподарські райони надмірно освоєні й виснажені, почалося зрушення виробництва в райони нового освоєння. Часто вони важкодоступні й малообжиті (Сибір, Далекий Схід і Північ у Росії, Північ і гірський Захід у Канаді, Амазонія в Бразилії, Захід у Китаї, центральна і західна частини у Австралії)

ЧИННИК ЕКОНОМІКО- ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ

Роль центрального і приморського положення для розміщення господарства завжди була і залишається значною. Сьогодні роль такого положення надзвичайно зросла. На морських узбережжях сформувалися:

1. потужні портово-промислові комплекси (Роттердам – Анверпен, Гамбург, Марселью – Європі, Токіо- Йокагама, Шанхай – в Азії, Нью-Йорк, лос-Анджелес – у США

2. Промислові пояси (Східнокитайський; Тихоокеанський у Японії; Приатлантичний, Каліфорнійський і Мексиканської затоки у США), що споживають імпорتنу сировину і виробляють експортну продукцію.

Уздовж спільних кордонів виокремилися міжнародні економічні райони різної величини – від приміських (навколо швейцарського міста Базель) і тих, що об'єднують кілька адміністративних одиниць сусідніх країн (єврорегіони), до міжнародних смуг і осей економічного розвитку (на стику східної ділянки кордону США й Канади, уздовж спільних кордонів західноєвропейських країн від Північної Італії до півдня Великобританії)

ЗМІНА ЧИННИКІВ РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

1. зменшується роль природно-ресурсного чинника у розміщенні виробництв у розвинених країнах;
2. зростає роль територіального чинника у великих за площею країнах;
3. зростає роль традиційно важливого транспортного чинника;
4. надзвичайно важливим чинником розміщення виробництва стає тяжіння до центрів науки й освіти;
5. зростання ролі екологічного чинника.

Завдання: На рисунку зображено модель просторової організації господарства умовної країни з низьким рівнем економічного розвитку. Спроектуйте ефективне розміщення кожного підприємства у віддалених від столиці районах для подолання їхньої відсталості й сировинної спеціалізації.

А	завод ядерного палива	
Б	текстильна фабрика	4
В	металургійний завод	3
Г	фабрика збагачення руди	2
Д	теплова електростанція	1

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Прочитайте параграф 4 підручника;
2. Виконайте завдання і дайте відповідь на запитання в кінці параграфа (ст.28);
3. Виконайте тренувальні тести, перейшовши за посиланням

<http://merkator.org.ua/testy/chynnyky-rozmishchenna-vyrobnytva/>